

11-11-2022



USTAVNI SUD REPUBLIKE HRVATSKE

Broj: U-III-2099/2020

Zagreb, 19. listopada 2022.

Ustavni sud Republike Hrvatske, u Prvom vijeću za odlučivanje o ustavnim tužbama, u sastavu sudac Branko Brkić, predsjednik Vijeća, te suci Andrej Abramović, Mario Jelušić, Lovorka Kušan, Josip Leko i Goran Selanec, članovi Vijeća, u postupku koji je ustavnom tužbom pokrenuo Hrvoje Hrabak iz Zagreba, kojeg zastupa Davor Vidović, odvjetnik iz Odvjetničkog društva Vidović & partneri j.t.d. u Zagrebu, na sjednici održanoj 19. listopada 2022. jednoglasno je donio

ODLUKU

- I. Ustavna tužba se usvaja.
- II. Ukida se presuda i rješenje Županijskog suda u Zagrebu broj: Gžn-2040/14-2 od 7. listopada 2014.
- III. Predmet se vraća Županijskom sudu u Zagrebu na ponovni postupak.

Obrazloženje

I. POSTUPAK PRED USTAVNIM SUDOM

1. Dopuštenu i pravodobnu ustavnu tužbu podnio je 23. studenoga 2015. Hrvoje Hrabak iz Zagreba (u daljnjem tekstu: podnositelj), kojeg u postupku pred Ustavnim sudom zastupa Davor Vidović, odvjetnik iz Odvjetničkog društva Vidović & partneri j.t.d. u Zagrebu.

1.1. Ustavna tužba podnesena je u povodu presude i rješenja Županijskog suda u Zagrebu broj: Gžn-2040/14-2 od 7. listopada 2014. (u daljnjem tekstu: drugostupanjska presuda).

Drugostupanjskom presudom preinačena je presuda Općinskog građanskog suda u Zagrebu broj: Pn-3603/11-32 od 16. svibnja 2014. (u daljnjem tekstu: prvostupanjska presuda) te su zahtjevi tužitelja u postupku radi naknade štete protiv podnositelja kao tuženika u cijelosti prihvaćeni.

1.2. Podnositelj je istodobno s pravodobnom ustavnom tužbom u povodu drugostupanjske presude i rješenja podnio i reviziju Vrhovnom sudu Republike Hrvatske.

Podneskom od 17. travnja 2020. podnositelj je Ustavnom sudu predložio nastavak ustavnosudskog postupka i dopunio ustavnu tužbu, nakon što je njegova revizija rješenjem Vrhovnog suda Republike Hrvatske broj: Rev-3132/15-2 od 9. veljače 2016. odbačena kao nedopuštena. Podnositelj nije osporio navedeno rješenje.

1.3 Za potrebe ustavnosudskog postupka pribavljen je spis Općinskog građanskog suda u Zagrebu broj: Pn-3603/11.

II. ČINJENICE I OKOLNOSTI SLUČAJA

2. U postupku koji je prethodio ustavnosudskom obvezan je podnositelj (tuženik) na ime naknade štete isplatiti svakom od I.-XIII. tužitelja iznos od 800,00 kuna s pripadajućim zakonskim zateznim kamatama. Ovo primjenom članaka 19. stavaka 1. i 2., 1046. i 1100. stavaka 1. i 2. Zakona o obveznim odnosima ("Narodne novine" broj 35/05., 41/08., 125/11. - članak 9. Zakona o rokovima ispunjenja novčanih obveza, u daljnjem tekstu: ZOO), a po utvrđenju da su izjave podnositelja na temu arhitekata, među kojima su bili i I.-XIII. tužitelji, koji su sudjelovali u stvaranju konstrukcije Venecijanskog plovećeg paviljona koji je predstavljao Republiku Hrvatsku na 12. međunarodnom bijenalu arhitekture u Veneciji, bile takve jačine da su kod I.-XIII. tužitelja, osim neugode, uzrokovale i osjećaj manje vrijednosti, a time i povredu njihove časti i ugleda.

Tužitelji su tužbi naveli da im je podnositelj povrijedio prava osobnosti, prava na čast i ugled, kao priznatim i nagrađivanim diplomiranim inženjerima arhitekture, članovima hrvatskog tima autora i službenim predstavnicima na 12. međunarodnoj izložbi arhitekture u Veneciji 2010. godine jer je 3. rujna 2010. u iznimno slušanoj emisiji "Katapultura" na 1. programu Hrvatskog radija na temu nastupa hrvatskih arhitekata na 12. međunarodnoj izložbi arhitekture u Veneciji izrekao protiv tužitelja nekoliko neistinitih i uvredljivih izjava, nastupajući kao predsjednik Udruženja hrvatskih arhitekata (u daljnjem tekstu: Udruženje), međutim iznoseći svoja osobna viđenja, koja nisu bila ujedno i službeni stav Udruženja.

Jedna od spornih podnositeljevih izjava glasi: *"Zato što je riječ na neki način o skupini autora istomišljenika koji i svoje arhitektonske reference dobrim dijelom i jesu stjecali upravo tako što su u raznim procedurama, natječajima, ishodenjima dozvola i sličnome, u ime stvaralačke slobode zaobilazili na razne načine i pravila igre i inženjerske datosti, i to im je, zapravo, do sada i u hrvatskim okvirima donosilo uvijek uspjeh. Kad se jednom u toj situaciji pojavio tako jak element kao što je to more, to onda nije prošlo."*

Osim nastupa u spomenutoj radijskoj emisiji, podnositelj je kao predstavnik Udruženja hrvatskih arhitekata 1. rujna 2010. u pisanom osvrtnu naveo: *"Venecijanski ploveći paviljon u sebi utjelovljuje model ponašanja koji nas već godinama prati kao profesionalna hipoteka iako ga zapravo prakticira sasvim mala grupa kolega - ignoranciju prema pravilima igre, budžetu, inženjerskim performansama, ekonomskim i tehnološkim mogućnostima našeg društva, te autorsko samozadovoljstvo s napadnom željom za pokazivanjem - pa makar i na dva dana."* te *"Ovaj osvrt dajemo u prvom redu osjećajući frustraciju i nezadovoljstvo koje je ovakva prezentacija hrvatske arhitekture izazvala kod brojnih kolega koji vrijedno,*

savjesno i odgovorno obavljaju arhitektonski posao i svakodnevno opravdavaju vrijednost našeg rada i zanata."

Naposljetku, 7. rujna 2010. u Reviji časopisa Nacional objavljen je članak pod naslovom "Klimavi temelji hrvatske arhitekture" u kojem je podnositelj iznio sljedeće: *"Postoje tisuće kolega koji dugogodišnje, svakodnevno predano, savjesno i odgovorno rade svoj posao. I to rade na zadovoljstvo svojih klijenata i zadovoljstvo opće zajednice. Paralelno s tim, svako toliko pojavljuju se iznimke koje su van dometa skromnog i savjesnog obavljanja tog posla. Nažalost, takve iznimke se onda kao hipoteka prenose na čitavu struku."*

Tužitelji su navedene izjave podnositelja smatrali povredom prava njihove osobnosti, prava na čast i ugled, smatrajući da je trajno nanesena šteta časti i ugledu tužitelja u očima i šire i stručne javnosti, te poslovnih klijenata, predlažući donošenje presude kojom će se podnositelju naložiti isplata tužiteljima pravične novčane naknade u iznosu od 800,00 kn za svakog pojedinog tužitelja, zajedno s pripadajućim zateznim kamatama i troškom parničnog postupka, te objava takve presude o vlastitom trošku u jednom od dva dnevna novinska lista s najvećom nakladom koji se tiskaju na području cijele Hrvatske - Jutarnjem listu ili Večernjem listu - u prvom sljedećem broju lista nakon pravomoćnosti presude.

Podnositelj u odgovoru na tužbu nije osporio iznošenje spornih tvrdnji, smatrajući da istima nije povrijedio, niti je namjeravao tužiteljima povrijediti pravo osobnosti na ugled i čast, već da je svojim istupom izrazio stručno kritičko mišljenje arhitektonske struke s odgovornošću i zadaćama predsjednika Udruge hrvatskih arhitekata. Svoje je mišljenje iznio s ciljem zaustavljanja negativnog mišljenja o struci u javnosti, kojom je prigodom pojasnio okolnosti vezane uz nemili događaj. Podnositelj je ocijenio tužitelje odgovornima za stručne propuste, kritizirao je njihov način rada, nespremnost da u datim okolnostima preuzmu odgovornost za autorski pristup, uz ispriku koja je trebala uslijediti dijelu stručne i šire javnosti. Podnositelj se u parničnom postupku pozvao na slobodu javne riječi i stručne kritike.

2.1. Prvostupanjskom presudom je tužbeni zahtjev odbijen te je između ostalog navedeno:

"Cijeneći tako provedene dokaze, sud je utvrdio da u konkretnom slučaju nije došlo do povrede prava osobnosti tužitelja, prava na ugled i čast, koje bi tada pod određenim pretpostavkama obzirom na svoju težinu i okolnosti slučaja, opravdavale dosudu pravični novčane naknade. Naime, u ovoj pravnoj stvari prvenstveno valja promatrati kontekst cjelokupnog događanja u kojem su iznesene sporne tvrdnje tuženika: urušavanje plovećeg paviljona čiji su autori tužitelji i koji je bio predviđen kao sastavni dio službenog nastupa Republike Hrvatske na 12. međunarodnoj izložbi arhitekture u Veneciji, veliki interes javnosti u svezi toga neuspjeha te nastavno na izloženo pravo i obveza tužitelja kao predsjednika Udruženja hrvatskih arhitekata na očitovanje u svezi navedenoga. Tužitelji navode da su tuženikove tvrdnje usmjerene zasebno na njih ponaosob (na njihovu osobnost, stručnost, itd.), pogotovo dio tvrdnji tuženika gdje isti navodi kako su tužitelji do svojih položaja došli 'smicalicama' i zaobilaznim metodama. U svezi toga za istaknuti je da sud u istupima tuženika nije našao riječi koje bi predstavljale napad na tuženike na osobnoj razini, već je sud stajališta da se sve sporne tvrdnje tuženika odnose isključivo na navedenu međunarodnu izložbu i događaj u vezi toga (potonuće plovećeg paviljona) te komentiranje istoga, pa su neprihvatljivi navodi tužitelja kojima oni žele izdvojiti

nekoliko izjava, odnosno nekoliko rečenica tuženika, koje su očigledno date u kontekstu gore izloženog. Pregledom predmetnog novinskog napisa, tuženikovog osvrta te preslušavanjem tonske snimke radijske emisije 'Katapultura' očito je da je tuženik kako običnoj tako i stručnoj javnosti objašnjavao situaciju i nezgodu koja se dogodila, što je pored toga bila i njegova odgovornost kao predsjednika Udruženja hrvatskih arhitekata. U tim istupima tužitelj je doista kritizirao hrvatski nastup na citiranoj međunarodnoj izložbi i autore tog urušenog paviljona (nigdje ne spominjući imena i prezimena autora, tj. tužitelja), ali ta kritika izražena je primjerenim riječima i predstavlja subjektivno i stručno stajalište tuženika kao kolege arhitekta i predsjednika Udruženja arhitekata. Spomenuta kritika odnosi se na autorski i stručni pristup tužitelja u konkretnom slučaju koji je rezultirao neuspjehom hrvatskog nastupa, a ne predstavlja omalovažavanje općenite stručnosti tužitelja kao priznatih arhitekata i ne dovodi u pitanje poštenje istih. Sud kao životne prihvaća navode tužitelja da ih je kritika tuženika 'pogodila', ali radi se o 'zdravoj' kritici i ocjeni te tužitelji pri tome moraju biti svjesni da isti na 12. međunarodnoj izložbi arhitekture u Veneciji nisu nastupali kao pojedinci svojim imenom i prezimenom, već su zastupali Republiku Hrvatsku na međunarodnoj priredbi u sklopu nastupa financiranog državnim sredstvima gdje je već samim time povećan interes javnosti, te u takvoj situaciji kao autori tog nastupa moraju biti spremni na povećani stupanj javne i posebno stručne kritike i da se prema njima može primijeniti snažan polemički i kritički jezik. Neuspjeh hrvatskog nastupa svakako je bio i stručni neuspjeh autora-tužitelja, ali u percepciji javnosti i struke neuspjeh cjelokupne hrvatske arhitektonske struke koji je zahtijevao odgovarajući odgovor i objašnjenje pa čak eventualno i ispriku, što međutim od tužitelja nije uslijedilo, već je to na sebe u konačnici preuzeo tuženik kao čelnik udruženja, no u tim obraćanjima nije prešao granicu kritičkog promišljanja koja bi dovela do povrede časti i ugleda tužitelja kako to navode u ovom postupku.

Slijedom svega izloženoga, a obzirom u konkretnom slučaju nije došlo do povrede prava osobnosti tužitelja - prava na čast i ugled te stoga ne postoje niti pretpostavke za eventualnu dosudu zatražene pravične novčane naknade (čl. 1100. ZOO-a) i objavljivanje presude u medijima (čl. 1099. ZOO-a), valjalo je takav tužbeni zahtjev odbiti."

2.2. Drugostupanjskom presudom i rješenjem je preinačena prvostupanjska presuda te je tužbeni zahtjev u cijelosti usvojen kako je istaknuto:

"Prema tome, iako je pravilno utvrdio da je tuženik dao navedene izjave, nejasni su i međusobno proturječni razlozi na kojima je prvostupanjski sud utemeljio daljnji zaključak da te izjave predstavljaju samo tuženikovu stručnu kritiku izraženu kroz snažan polemički jezik koja ne predstavlja omalovažavanje općenite stručnosti I.—XIII. tužitelja, niti ne dovodi u pitanje njihovo poštenje pa da time nije došlo do povrede prava osobnosti.

To stoga jer su konkretne izjave bile takve jačine da su kod I.—XIII. tužitelja osim neugode uzrokovale i osjećaj manje vrijednosti, a time i povredu njihove časti i ugleda. Dostojanstvo svake osobe je vrijednost koja predstavlja temeljno osobno pravo, a čiji su važan dio čast, kao vlastiti osjećaj vrijednosti i ugled te svaki čovjek u društvu ima pravo na poštovanje i zaštitu svog dostojanstva, kao i na pravo da od drugih ljudi traži da poštuju njegovo dostojanstvo i da se klone postupaka kojima bi se ono narušilo.

Prema navedenom, kako je izjavama tuženika zaista došlo do povrede prava osobnosti, time je i tužbeni zahtjev I.—XIII. tužitelja osnovan pa svakome od njih, u smislu odredaba iz čl. 19. st. 1. i 2., čl. 1046. te čl. 1100. st. 1. i 2. ZOO-a, uzimajući u obzir težinu počinjene povrede i okolnosti slučaja, pripada pravo na pravičnu novčanu naknadu u iznosu od 800,00 kn, a koliko su i zatražili, budući da težina povrede i okolnosti slučaja to opravdavaju, zajedno sa zakonskim zateznim kamatama na taj iznos koje im, sukladno odredbama iz čl. 29. i 1103. ZOO-a, također pripadaju.

Međutim, neosnovani su žalbeni navodi I.—XIII. tužitelja da je prvostupanjski sud pogrešno postupio kada je odbio njihov zahtjev da se pravomoćna presuda objavi na trošak tuženika u Jutarnjem ili Večernjem listu.

Naime, uzimajući u obzir općepoznatu činjenicu da su i emisija Katapultura na 1. programu Hrvatskog radija i časopis Nacional, u kojima je tuženik iznio konkretne tvrdnje, u bitnoj mjeri manje popraćeni u javnosti od Jutarnjeg lista i Večernjeg lista koji su dnevni novinski listovi s najvećom nakladom na području Republike Hrvatske, objavljivanjem pravomoćne presude u njima opseg popravka štete nanesene I.-XIII. tužiteljima bio bi veći od onog u kojem je ona uistinu nastala, tako da je prvostupanjski sud pravilno primijenio materijalno pravo kada je, u smislu odredbe iz čl. 1099. ZOO-a, odbio tužbeni zahtjev I- XIII. tužitelja u tome dijelu."

2.3. Rješenjem Vrhovnog suda revizija podnositelja odbačena je kao nedopuštena sukladno članku 467a. Zakona o parničnom postupku ("Narodne novine" broj 53/91., 91/92., 112/99., 88/01. - članak 50. Zakona o arbitraži, 117/03., 88/05. - članak 129. Zakona o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona, 2/07. - odluka USRH broj: U-I-1569/2004 i dr., 84/08., 96/08. - odluka USRH broj: U-I-1569/2004 i dr., 123/08. - ispravak, 57/11., 148/11. - pročišćeni tekst, 25/13., 28/13. - članak 145. Zakona o sudovima, 89/14. - odluka USRH broj: U-I-885/2013 i 70/19.).

III. PRIGOVORI PODNOSITELJA

3. U ustavnoj tužbi podnositelj je istaknuo da su mu osporenim odlukom povrijeđene ustavne odredbe sadržane u člancima 14. stavku 2., 26., 29. stavku 1. i 38. Ustava Republike Hrvatske ("Narodne novine" broj 56/90., 135/97., 113/00., 28/01., 76/10. i 5/14.) te članak 6. stavak 1. i članak 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Narodne novine - Međunarodni ugovori" broj 18/97., 6/99. - pročišćeni tekst, 8/99. - ispravak, 14/02. i 1/06.).

3.1. U ustavnoj tužbi između ostalog je istaknuto:

"Drugostupanjski je sud, za razliku od prvostupanjskog, iz svoje presude potpuno izostavio analizu relevantnih činjenica, pa je potpuno nejasno na čemu sud temelji svoj zaključak da je Podnositelj svojim izjavama povrijedio pravo osobnosti tužitelja, te uopće nije obrazložio svoju konstataciju da su nejasni i međusobno proturječni razlozi na kojima prvostupanjski sud temelji zaključak o nepostojanju povrede prava osobnosti, odnosno kako je kojim opažanjem i kojim alatima, taj sud izmjerio 'jačinu izjave' (što je ključno tom sudu), tako da drugostupanjska presuda uopće nije obrazložena.

Nadalje, prema čl. 1100. st. 2 ZOO-a, *'pri odlučivanju o visini pravične novčane naknade sud će voditi računa o jačini i trajanju povredom izazvanih fizičkih boli, duševnih boli i straha.'*

Drugim riječima, čak i pod pretpostavkom da je u konkretnom slučaju Podnositelj doista povrijedio pravo osobnosti tužitelja, ostaje upitno na temelju čega je sud zaključio da tužiteljima 'uzimajući u obzir težinu počinjene povrede i okolnosti slučaja, pripada pravo na pravičnu novčanu naknadu'.

Takvo je obrazloženje drugostupanjskog suda paušalno parafrazirana zakonska odredba na temelju koje je sud iznesene činjenice i izvedene dokaze u postupku, trebao podvrgnuti pravno-činjeničnoj analizi, te donijeti obrazloženu ocjenu stupnja povrede prava osobnosti tužitelja, pa shodno tome i opravdanosti dosude eventualne pravične novčane naknade.

(...)

Osim toga, istupi Podnositelja nisu predstavljali napad na tužitelje na osobnoj razini, već se sve sporne izjave odnose isključivo na navedeni događaj (potonuće plovećeg paviljona) kojima je Podnositelj kako običnoj tako i stručnoj javnosti komentirao situaciju i nezgodu koja se dogodila, što je pored toga bila i njegova dužnost kao predsjednika Udruženja hrvatskih arhitekata, dok se tužbeni zahtjev tužitelja temelji na selektivno, iz konteksta izvučenim, dijelovima izjava, koje je Podnositelj doista izjavio. Međutim, ta kritika izražena je primjerenim riječima i predstavlja stručno stajalište Podnositelja kao kolege arhitekta i predsjednika Udruženja hrvatskih arhitekata, te se odnosi na autorski i stručni pristup tužitelja u konkretnom slučaju, koji je rezultirao neuspjehom hrvatskog nastupa.

Radilo se o stručnoj kritici i ocjeni nastupa tužitelja na 12. međunarodnoj izložbi arhitekture u Veneciji gdje tužitelji nisu nastupali kao pojedinci svojim imenom i prezimenom, već su zastupali Republiku Hrvatsku, te je njihov nastup financiran državnim sredstvima, pa je već samim time povećan interes javnosti.

U takvoj situaciji tužitelji, kao autori tog nastupa, morali su biti spremni na povećani stupanj javne i posebno stručne kritike, kao i na to da se prema njima može primijeniti snažan polemički i kritički jezik.

Neuspjeh tužitelja, u percepciji javnosti i struke, doživljen je kao neuspjeh cjelokupne hrvatske arhitektonske struke, te kao neuspjeh Republike Hrvatske u cjelini, koji je zahtijevao odgovarajući odgovor i objašnjenje, pa čak eventualno i ispriku, što međutim od tužitelja nije uslijedilo.

Stoga je Podnositelj, kao predsjednik Udruženja hrvatskih arhitekata imao odgovornost, ali i moralno-stručnu obvezu meritorno se izjasniti o tom događaju, izražavajući nezadovoljstvo nastupom hrvatskih predstavnika na predmetnom bijenalu, pri tom braneći dignitet svih kolega arhitekata u Republici Hrvatskoj.

Međutim, njegove izjave nisu bile napad na tužitelje ad hominem, što proizlazi i iz činjenice, koju je drugostupanjski sud također zanemario, da Podnositelj u svojim istupima nikada nije imenovao niti jednog od tužitelja, već je svoje izjave formulirao načelno, iznoseći kritiku konkretnog događaja urušavanja plovećeg paviljona.

Drugostupanjski sud je utemeljio ocjenu činjenice izazivanja 'neugode', 'osjećaja manje vrijednosti', na subjektivnom dojmu samih tužitelja, koji su u ovom postupku, očekivano, sav negativan odjek vlastitog neuspjeha pokušali svaliti na nekoliko riječi stručne kritike Podnositelja. Međutim, neophodno je sagledati konkretnu situaciju u cjelini, iz koje proizlazi da je upravo sama situacija urušavanja ploveće konstrukcije dovoljno neugodna da je, i bez komentara Podnositelja, stručni integritet tužitelja u javnosti bio itekako narušen.

Životno je logično da su tužitelji bili izloženi povećanom broju neugodnih situacija, kritika i pitanja, već samo zbog činjenice što je nastup Republike Hrvatske na bijenalu u Veneciji nedvojbeno bio fijasko, te bi se takva reakcija dogodila neovisno o komentaru Podnositelja, prenesenom u relativno skromno popraćenim sredstvima javnog priopćavanja.

Slijedom navedenog, drugostupanjskom presudom došlo je do miješanja u jamstvo slobode mišljenja i izražavanja misli Podnositelja, propisano člankom 38. stavcima 1. i 2. Ustava, pri čemu je drugostupanjski sud odlučio pravnu zaštitu isključivo pružiti ugledu i časti tužitelja, za koje je pogrešno zaključio da su povrijeđena. Međutim, čak i da jesu bila povrijeđena, sud pravo na slobodu mišljenja i izražavanja misli Podnositelja, nije niti razmatrao, kao da to ustavno pravo Podnositelja niti ne postoji, a kamoli da je proveo test nužnosti u demokratskom društvu za ograničenje slobode mišljenja i izražavanja misli Podnositelja, jer se radi o pravima koja uživaju jednaku zaštitu, te je zadatak sudova da postignu pravičnu ravnotežu tih prava.

Osim toga, izjave Podnositelja odnosile su se na nastup tužitelja na važnom međunarodnom događaju od javnog interesa, financiranom državnim sredstvima, na kojem su tužitelji predstavljali Republiku Hrvatsku, te su izjave predstavljale stručnu kritiku Podnositelja, kao predsjednika Udruženja hrvatskih arhitekata.

Stoga bi, u konkretnom slučaju, zaštititi ustavnog prava Podnositelja na slobodu mišljenja i izražavanja misli, zbog izjava danih o konkretnom događaju od javnog interesa i s obzirom na sve okolnosti konkretnog slučaja, trebalo dati prednost u odnosu na zaštitu ugleda i časti tužitelja.

Međutim, drugostupanjskom presudom sud je u potpunosti zanemario ustavna prava Podnositelja iz čl. 38. st. 1. i 2. Ustava RH, te isključivo tužiteljima, arbitrarno, pružio zaštitu njihovog ugleda i časti, a nije naveo nikakve razloge za miješanje u slobodu izražavanja Podnositelja, pa se ne može zaključiti da je sud ostvario pravičnu ravnotežu Ustavom zajamčenih suprotstavljenih prava tužitelja i Podnositelja."

IV. OCJENA USTAVNOG SUDA

4. Ustavni sud mjerodavnima je našao sljedeće ustavne i konvencijske odredbe:

"Članak 16.

(...)

Svako ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe za ograničenjem u svakom pojedinom slučaju."

"Članak 38.

Jamči se sloboda mišljenja i izražavanja misli.

Sloboda izražavanja misli obuhvaća osobito slobodu ... govora ...

(...)"

"Članak 10.

SLOBODA IZRAŽAVANJA

1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja ... bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. (...)

2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni ... radi zaštite ugleda ili prava drugih ..."

5. A) NAČELNA STAJALIŠTA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA PRIHVAĆENA U PRAKSI USTAVNOG SUDA

Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP) je u nizu presuda koje se odnose na pravo na slobodu izražavanja utvrdio načelna stajališta kako slijedi.

Sloboda izražavanja predstavlja jedno od temeljnih načela demokratskog društva i jedan od osnovnih uvjeta za njegov napredak i za ispunjenje svakog pojedinca. Pravo na slobodu izražavanja odnosi se ne samo na "informacije" ili "ideje" koje su blagonaklono prihvaćene ili se ne smatraju uvredljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju, nego i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. To zahtijevaju pluralizam, tolerancija i slobodoumlje bez kojih nema "demokratskog društva". Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni. Ta ograničenja moraju biti strogo tumačena, a potreba za njima mora biti uvjerljivo utvrđena (usporedi s predmetima ESLJP-a *Guja protiv Moldavije* [Vv], br. 14277/04, § 69., presuda od 12. veljače 2008.; i *Bédat protiv Švicarske* [Vv], br. 56925/08, § 48., presuda od 29. ožujka 2016.).

Drugim riječima, pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno pravo. Članak 10. Konvencije, kao ni članak 38. Ustava, ne jamči neograničenu slobodu izražavanja. Sloboda izražavanja može biti ograničena ako je to nužno u demokratskom društvu.

6. Test *nužnosti u demokratskom društvu* zahtjeva da sud pred kojim se nađe "zahtjev" za ograničenje nečije slobode izražavanja utvrdi je li ograničenje slobode izražavanja prijeko društveno potrebno i je li ono razmjerno legitimnom cilju, te da za to ograničenje navede relevantne i dostatne razloge (usporedi s *Satakunnan Markkinapörssi Oy i Satamedia Oy protiv Finske* [Vv], br. 931/13, presuda od 27. lipnja 2017.). Ograničenje prava na slobodu izražavanja mora se razmotriti u kontekstu slučaja u cjelini, uključujući sadržaj izjava i kontekst u kojem su one dane (usporedi s *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske*, br. 25333/06, § 54., presuda od 22. listopada 2009.).

6.1. Pri ocjenjivanju razmjernosti miješanja treba razlikovati izjave o činjenicama od vrijednosnih sudova. Dok se postojanje činjenica može dokazati, istinitost vrijednosnih sudova nije dokaziva, stoga ne bi trebalo zahtijevati od tuženika da dokaže istinitost vrijednosnog suda. Kada se radi o vrijednosnim sudovima, razmjernost ograničenja slobode izražavanja može ovisiti o tome postoji li dostatna činjenična osnova koja te sudove podržava, u suprotnom se ti sudovi mogu smatrati pretjeranima. Kako bi se moglo razlikovati radi li se o izjavi o činjenicama ili o vrijednosnom sudu nužno je uzeti u obzir okolnosti svakog slučaja i "opći ton" (*general tone*) izjave o kojoj se radi, imajući u vidu da će tvrdnje o temama od javnog interesa u pravilu biti vrijednosni sudovi, a ne izjave o činjenicama (usporedi s *Morice protiv Francuske* [Vv], br. 29369/10, § 126., presuda od 23. travnja 2015.).

6.2. Kada je sporna izjava dana u kontekstu političke debate o pitanju od javnog interesa, prihvatljiva su samo najnužnija ograničenja slobode govora jer je sloboda političke debate u samoj srži koncepta demokratskog društva. Stoga su granice prihvatljive kritike šire u slučaju same ličnosti političara nego kod privatnih osoba. Za razliku od ovih posljednjih, političar je neizbježno i svjesno otvoreniji za pomno ispitivanje svake njegove ili njezine riječi i djela i sukladno tome mora iskazivati veći stupanj tolerancije (usporedi s *Sürek protiv Turske* (br. 1) [Vv], br. 26682/95, § 61., presuda od 8. srpnja 1999.; *Mladina d.d. Ljubljana protiv Slovenije*, br. 20981/10, § 40., presuda od 17. travnja 2014.; *Lingens protiv Austrije*, br. 9815/82, § 42., presuda od 8. srpnja 1986.; i *Lopes Gomes da Silva protiv Portugala*, br. 37698/97, § 30., presuda od 28. rujna 2000.).

6.3. U okolnostima u kojima sporna izjava utječe na ugled, čast, dostojanstvo ili prava drugih, taj je "sukob" potrebno rješavati vaganjem relevantnih čimbenika koji se odnose na dvije zaštićene vrijednosti: s jedne strane, pravo na slobodu izražavanja, i s druge strane, pravo na poštovanje osobnog života drugih (usporedi s *Von Hannover protiv Njemačke* (br. 2) [Vv], br. 40660/08 i 60641/08, §§ 104. - 107., presuda od 7. veljače 2012.; *Axel Springer AG protiv Njemačke* [Vv], br. 39954/08, §§ 85. - 88., presuda od 7. veljače 2012.; *Couderc i Hachette Filipacchi Associés protiv Francuske* [Vv], br. 40454/07, §§ 90. - 93., presuda od 10. studenoga 2015.; i *Medžlis Islamske zajednice Brčko i drugi protiv Bosne i Hercegovine* [Vv], br. 17224/11, § 77., presuda od 27. lipnja 2017.).

Riječ je o pravima koja zaslužuju jednaku zaštitu te je zadatak sudova postići pravičnu ravnotežu tih prava. U slučajevima koji zahtijevaju vaganje između tih dviju vrijednosti ishod za osobu koja tvrdi da joj je nečijim javnim istupom povrijeđeno dostojanstvo, čast ili ugled, u načelu, treba biti jednak kao da se odlučuje o prigovoru povrede slobode izražavanja misli (usporedi s *Narodni list d.d. protiv Hrvatske*, br. 2782/12, § 70., presuda od 8. studenoga 2018.).

6.4. Priroda i ozbiljnost nametnute sankcije također su čimbenici koje treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju razmjernosti miješanja u pravo na slobodu izražavanja. Dosuđivanje naknade štete oštećenoj osobi mora biti u razumnom odnosu razmjera s pretrpljenim narušavanjem ugleda (usporedi s *Narodni list d.d. protiv Hrvatske*, gore citirano, § 70.; *Kwiecień protiv Poljske*, br. 51744/99, § 56., presuda od 9. siječnja 2007.; *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 18139/91, § 49., presuda od 13. srpnja 1995.; i *Europapress holding d.o.o. protiv Hrvatske*, gore citirano, § 54.)

6.5. Kako bi se osigurala dosljednost i izbjeglo diskrecijsko odlučivanje pri odgovaranju na pitanje koje od sukobljenih prava preteže u konkretnom slučaju i kojemu od njih je potrebno pružiti zaštitu, ESLJP je u predmetu *Axel Springer AG protiv Njemačke* naveo sljedeće okolnosti prema kojima načelno ocjenjuje je li u konkretnom slučaju postignuta pravična ravnoteža između sukobljenih prava: a) doprinos raspravi u javnom interesu; b) u kojoj mjeri je osoba u pitanju poznata javnosti i kakav je sadržaj danih izjava; c) prethodno ponašanje osobe na koju se izjava odnosi; d) metode prikupljanja informacija i njihova provjerljivost; e) sadržaj, forma i posljedice objavljene informacije; f) ozbiljnost dosuđene sankcije i obeshrabrujući učinak (tzv. *chilling effect*).

6.6. Ustavni sud u tom smislu ističe da je u više svojih odluka (na primjer broj: U-III-1084/2015 od 10. prosinca 2019., broj: U-III-4336/2017 od 26. lipnja 2019., broj: U-III-2944/2018 od 26. lipnja 2019. i dr., sve na www.usud.hr), prihvatio gore navedena načelna stajališta ESLJP-a, te je ispitujući opravdanost prigovora miješanja u jamstvo slobode mišljenja i izražavanja misli tijekom ustavnosudskih postupaka proveo test nužnosti u demokratskom društvu.

B) PRIMJENA NAČELNIH STAJALIŠTA NA KONKRETAN SLUČAJ

7. U konkretnom slučaju riječ je o parničnom postupku u kojem je od podnositelja tužbom zatražena naknada štete radi povrede prava osobnosti na temelju članka 19. stavaka 1. i 2., 1046. i 1100. stavaka 1. i 2. ZOO-a.

Tijekom postupka pred Općinskim građanskim sudom u Zagrebu podnositelj je u odgovoru na tužbu isticao da je koristio pravo na slobodu javne riječi i stručne kritike te da je iznošenje svojeg stručnog mišljenja interventna mjera zaustavljanja negativnog medijskog kruga u kojem je bio i upitan ugled cijele profesije.

U ustavnoj tužbi i dopuni ustavne tužbe podnositelj je među ostalim istaknuo prigovor miješanja u slobodu mišljenja i izražavanja misli zajamčenu člankom 38. stavcima 1. i 2. Ustava i člankom 10. stavkom 1. Konvencije.

Slijedom navedenog, Ustavni sud ocjenjuje da se u okolnostima konkretnog slučaja otvara ustavnopravno pitanje je li podnositelju povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja. S obzirom na to, Ustavni sud mora ocijeniti jesu li sudovi i na koji način, odlučujući o podnositeljevoj nematerijalnoj odgovornosti za štetu zbog povrede časti i ugleda za na štetu trinaest tužitelja primijenili navedene standarde izražene u praksi ESLJP-a i Ustavnog suda, vezane uz članak 38. Ustava i članak 10. Konvencije.

Stoga, Ustavni sud ocjenjuje da je za potrebe ovog ustavnosudskog postupka potrebno odgovoriti na pitanja

1) Je li u konkretnom slučaju došlo do miješanja u jamstvo slobode mišljenja i izražavanja misli propisano člankom 38. stavcima 1. i 2. Ustava?

8. Osporenim drugostupanjskom presudom preinačena je prvostupanjska presuda kojom je tužbeni zahtjev trinaest tužitelja odbijen te su zahtjevi tužitelja u postupku radi naknade štete protiv podnositelja kao tuženika u cijelosti prihvaćeni.

Ustavni sud ocjenjuje da osporena odluka u konkretnom slučaju, o podnositeljevoj nematerijalnoj odgovornosti za štetu zbog povrede časti i ugleda za na štetu trinaest tužitelja, predstavlja miješanje države u podnositeljevu slobodu izražavanja.

2) Je li miješanje bilo opravdano?

a) Zakonitost i legitimni cilj

Ustavni sud ocjenjuje da je miješanje utemeljeno na zakonu, konkretno na člancima 19. stavcima 1. i 2., 1046. i 1100. stavcima 1. i 2. ZOO-a, te da slijedi legitimni cilj zaštite ugleda i prava drugih. Stoga je zadaća Ustavnog suda utvrditi je li miješanje u slobodu izražavanja podnositelja bilo "nužno u demokratskom društvu".

b) Je li miješanje bilo "nužno u demokratskom društvu"?

9. U odnosu na prirodu samih izjava, Ustavni sud napominje da one predstavljaju vrijednosni sud, a ne činjenični navod pa stoga ovaj element nije potrebno dalje ispitivati. Ustavni sud, nadalje, primjećuje da je u ovom predmetu podnositelj obvezan na naknadu nematerijalne štete zbog povrede prava osobnosti tužitelja, kritičkim stručnim osvrtnom na neuspješnu arhitektonsku instalaciju za Venecijanski bijenale 2010. godine na radijskoj emisiji te u tiskanom tjedniku, zbog čega su te kritike postale pristupačnima većem broju osoba. Izjave za koje se podnositelja teretilo, same po sebi, mogu biti uvredljive.

9.1. Drugostupanjski sud je nakon provedenog dokaznog postupka utvrdio da se u konkretnom slučaju radilo o izjavama podnositelja kojima je zaista došlo do povrede prava osobnosti, slijedom čega im na temelju mjerodavnih zakonskih propisa pripada pravo na pravičnu novčanu naknadu u iznosu od 800,00 kn svakome, koliko su i zatražili, budući da težina povrede i okolnosti slučaja to opravdavaju i to zajedno sa zakonskim zateznim kamatama na taj iznos.

Navode podnositelja da se radi o stručnom mišljenju izraženom u kontekstu slobode javne riječi i stručne kritike na koje ima pravo, drugostupanjski sud nije uvažio.

9.2. Iz postupka utvrđenih činjenica i okolnosti može se ustvrditi da podnositelj i tužitelji nisu osobe poznate široj javnosti.

10. Imajući u vidu obrazloženje drugostupanjskog suda djelomično navedenog u točki 2.2. obrazloženja ove odluke, Ustavni sud smatra da isti sud nije u dovoljnoj mjeri razmotrio kontekst u kojem su sporne izjave dane, kao niti arhitektonski neuspjeh koji im je prethodio, a koji je diskvalificirao Republiku Hrvatsku s Venecijanskog bijenala 2010. godine.

11. Stoga je drugostupanjski sud bio dužan razmotriti na koji su način okolnosti da se radi o tužiteljima i podnositelju koji su gotovo nepoznati široj javnosti, da se radilo o prethodnom, u međunarodnoj medijskoj javnosti poznatom arhitektonskom debaklu koji je umanjio dignitet arhitektonske struke u Hrvatskoj općenito, a na što je podnositelj pravovremeno i primjereno reagirao izjavama u javnom prostoru, utjecale na usvajanje tužbenog zahtjeva protiv podnositelja.

C) ZAKLJUČAK

12. Ustavni sud zaključno smatra da drugostupanjski sud ni na koji način nije utvrdio specifične okolnosti konkretnog slučaja, iako ih je bez zapreke mogao utvrditi prema sadržaju provedenog dokaznog postupka te u tom postupku utvrđenih činjenica i okolnosti, niti ih je doveo u vezu s izrekom osporene drugostupanjske presude. Upravo suprotno, obrazloženje drugostupanjske presude izdvaja izjavljenu uvredu podnositelja iz navedenog konteksta.

Imajući u vidu sve gore navedene okolnosti, Ustavni sud smatra da u žalbenom postupku Županijski sud nije uvjerljivo utvrdio postojanje prijeke društvene potrebe koja bi zahtijevala da se pravu tužitelja na zaštitu njegovog ugleda da prednost pred pravom podnositelja na slobodu izražavanja i općeg interesa za zaštitu slobode izražavanja kada je riječ o javnoj kritici, odnosno javnom izražavanju vrijednosnog stava. Razlozi koje je taj sud naveo, prema ocjeni Ustavnog suda, ne mogu se smatrati dostatnima i mjerodavnima za takvo miješanje u podnositeljevu slobodu izražavanja. Stoga se ne može zaključiti da je osporenim odlukom ostvarena pravična ravnoteža Ustavom zajamčenih suprotstavljenih prava tužitelja i podnositelja (usporedi s *Mladina d.d. Ljubljana protiv Slovenije*, navedeno, § 47.).

Slijedom svega navedenog, Ustavni sud utvrđuje da je osporenim odlukom podnositelju povrijeđeno jamstvo slobode mišljenja i iznošenja misli propisano člankom 38. stavcima 1. i 2. Ustava u vezi s načelom ograničenja slobode ili prava razmjerno naravi potrebe u svakom pojedinom slučaju propisanog člankom 16. stavkom 2. Ustava.

Na temelju članaka 73. i 76. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske ("Narodne novine" broj 99/99., 29/92. i 49/02. - pročišćeni tekst) odlučeno je kao u izreci.

PREDSJEDNIK VIJEĆA
dr. sc. Branko Brkić, v. r.

Dostava (U-III-2099/2020):

1. Odvjetničko društvo Vidović i partneri d.o.o.,
n. r. Davora Vidovića, odvjetnika
- za podnositelja Hrvoja Hrabaka
Kralja Zvonimira 2, 10000 Zagreb
2. Županijski sud u Zagrebu
Zrinjevac 5, 10000 Zagreb
- na broj predmeta: Gžn-2040/14
3. Općinski građanski sud u Zagrebu,
Ulica grada Vukovara 84, 10000 Zagreb
- uz povrat spisa broj: Pn-2021/2015
4. Centar za evidenciju i dokumentaciju Suda
5. Spis

Suglasnost ovog otpravka s izvornikom ovjerava
Pomoćnica glavnog tajnika Ustavnog suda
za ustavnosudsko poslovanje

Vladimira Vodanović

